

РОЗДІЛ І

Актуальні питання декабристського руху

Лариса Бондаренко

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КАМ'ЯНСЬКОЇ УПРАВИ ПІСЛЯ АРЕШТУ ПЕСТЕЛЯ

Тема діяльності Кам'янської управи Південного товариства найменше привертає увагу дослідників в силу того, що її члени так і не зважились на організацію рішучих дій, обумовлених планами, що розроблялись при активній участі керівників цієї управи: В. Л. Давидова і С. Г. Волконського. Особливо це стосується останнього періоду існування декабристського руху, розгrom якого започаткував арешт П. І. Пестеля 13 грудня 1825 року. Найбільше уваги саме цьому періоду приділяє хіба що Н. П. Матханова в передмові до видання епістолярної спадщини одного із членів Кам'янської управи О. В. Поджіо [1]. Але для всебічного висвітлення діяльності всього Південного товариства, в останній період його існування, події, що відбувались в Кам'янській управі в кінці грудня 1825 року, на наш погляд, мають надзвичайно важливе значення хоча б тому, що на короткий термін, з 21 і десь по 29 грудня, саме ця гілка Південного товариства стала центром вироблення тактики декабристів в умовах, коли незаперечний лідер товариства П. І. Пестель був заарештований.

Звістку В. Л. Давидову про арешт Пестеля привіз Волконський, який встиг поговорити з ним коли той вже був під вартою. Він же розповів про це іншому члену Кам'янської управи А. В. Єнтальцеву, якого застав у Бовтишці, в будинку свого тестя М. М. Раєвського. Сергій Волконський явно не збирався вживати будь-яких заходів для підготовки збройного виступу і в розмові зі своїми товаришами наполегливо просив їх знищити будь-які документи, що мають хоч якийсь стосунок до діяльності товариства. Власне він не сумнівався в скорих арештах, про що просив Єнтальцева попередити братів

Поджіо, В. М. Ліхарьова і В. Л. Давидова, останнього він попереджав і особисто. Хоча арешт Пестеля мав певний деморалізуючий вплив і на інших, окрім Волконського, членів Кам'янської управи в силу їх особливої близькості до керівника Південного товариства, та все ж таки вони не полишили спроби втілити в життя завдання товариства: підняти збройне повстання. Генератором цих ідей виступив один із найдіяльніших членів управи О. В. Поджіо, що його Боровков охарактеризував "пламенным членом, неукротимым в словах и суждениях" [2]. Саме О. В. Поджіо розвинув бурхливу діяльність по виробленню планів дій в ситуації, що склалась. Розуміючи, що єдиним членом управи, яка має під своїм началом значний військовий підрозділ, є командир 19-ї піхотної дивізії С. Г. Волконський, саме до нього О. В. Поджіо звернувся з листом, в якому закликав Сергія Григоровича врятувати Пестеля і ту справу, заради якої було створене товариство. Як свідчить С. Г. Волконський, Олександр Поджіо в цьому листі переконував його, що "... по обязанностям моим к исполнению цели общества, так и тем, что всем членам предстоит неминуемая гибель и что во всяком случае лучше уж погибнуть начав действие и поставляя мне на вид, что при начатии таковых действий Муравьевым в 3 корпусе есть даже некоторые надежды, что дела могут взять выгодный оборот" [3]. Лист був переданий через А. В. Єнтальцева, якому С. Г. Волконський і сказав, що не має ні бажання, ні засобів втілювати задум Олександра Вікторовича. План О. В. Поджіо, викладений у листі, по суті був планом Південного товариства, що фігурує в матеріалах слідства, як "план 1 січня 1826 року", розроблений Пестелем за участю керівників Кам'янської управи [4]. О. Поджіо закликав Волконського підняти свою дивізію і з'єднавшись з В'ятським полком арештувати в Тульчині штаб 2-ї армії. Ще не маючи відповіді на свого листа, О. Поджіо копію його зачитав у Кам'янці В. Л. Давидову, Й. В. Поджіо і В. М. Ліхарьову. Дуже скептично тепер до викладеного в ньому плані поставився В. Л. Давидов: "Здесь я вижу одни намерения, но кем приведете вы их к исполнению?" [5]. Чому Давидов, який був причетний до розробки цього плану змінив свою думку? Насамперед тому, що був послідовним прихильником того, що повстання потрібно починати в Петербурзі, а завдання Півдня тільки підтримати його. Крім того, Давидов вважав, що тут потрібні особливі лідерські якості, які він вбачав тільки у Пестелі і заперечував їх наявність у Волконського: "Волконский один сам собой ничего не значит, ибо должен быть непременно кем-нибудь движим, чтобы быть к тому способным; дайте мне Пестеля, тогда дело другое" [6]. Запальний О. Поджіо не

дуже дослухався до заперечень Давидова, тому пропонував один варіант за іншим. Так він називає реальним розпочати повстання Азовським полком, спрямувавши його в той же Тульчин, а там дочекатися С. І. Муравйова-Апостола, "... а затем отправиться на Киев и в нем основать главную квартиру" [7]. Для цього він готовий негайно ж їхати до Муравйова-Апостола, щоб запропонувати йому план дій і спонукати до повстання Чернігівського полку. Тут варто відмітити, що О. В. Поджіо був чи не єдиним із членів Кам'янської управи, хто зберіг з вождями Васильківської управи дружні стосунки. Всі інші, з певного часу (за твердженням деяких істориків з осені 1824 року), не підтримували з ними стосунків. Під час слідства В. Л. Давидов засвідчив, що вони з Муравйовим "... более года разошлись неприязно, по особенным обстоятельствам" [8], що від С. І. Муравйова-Апостола і М. П. Бестужева-Рюміна він віддалився "... так что совершенно никакого сношения даже по обществу не имел" [9]. Без сумніву, такі не зовсім приязні стосунки не сприяли координації дій двох управ Південного товариства. Щодо планів О. В. Поджіо, то В. Л. Давидов, Й. В. Поджіо і В. М. Ліхарьов, переконували слідство у своїй незгоді з автором ідеї військового виступу. Проте сам О. В. Поджіо стверджував протилежне, тобто, що його план був схвалений всіма присутніми на цьому обговоренні членами Кам'янської управи. Побічним підтвердженням зізнання О. В. Поджіо може служити той факт, що і після того як Єнтальцев передав відмову С. Г. Волконського реалізовувати наміри своїх товаришів, в Кам'янській управі продовжувалось обговорення можливих дій. І під час цих дискусій йшла мова, в тому числі, про використання військових поселень, власне про те, що було одним із основних завдань саме цієї управи. Командир 27-ї кінно-артилерійської роти А. В. Єнтальцев заявив: "Вот мое мнение: если дело пойдет дурно, тогда только пойду напрямик прямо на поселения, где негодуют" [10]. Але практично з військовими поселеннями ніхто не працював, у всякому випадку, крім "Взгляда на военные поселения" В. М. Ліхарьова нам більше нічого не відомо. Та ще А. В. Єнтальцев зголошувався залучити до повстання військові поселення, якщо йому дадуть під команду полк, чому в свій час обіцяв сприяти В. Л. Давидов. Про агітацію серед військових поселенців не йшла й мова. Адже більшість декабристів вважали, що головна дійова особа – командир ввіреної йому військової одиниці, а підлеглі зобов'язані підкоритись його наказу. Той же Єнтальцев був абсолютно впевнений, що його рота обов'язково б пішла за ним і був противником всіляких пояснень солдатам. Так в розмові з І. І. Горбачевським, уже в Сибіру, Єнтальцев спитав його навіщо у 8-

й артилерійській дивізії оголосили солдатам про задум перевороту. Почувши думку Горбачовського, зауважив: “Этого никогда не должно делать: я бы свою роту, если бы она за мной не пошла, погнал бы палкой” [11]. Тому розмова про підняття військових поселень не могла сприйматись серйозно іншими членами Кам’янської управи. Тим більше, що в планах Південного товариства було залучення військових поселень до підтримки повстання, піднятого регулярними частинами армії. Про якусь визначальну, чи навіть просто їх самостійну роль мова не йшла.

Все вищесказане свідчить, що під час кам’янських дискусій мова йшла не просто про дії конкретної управи, але стосувалась можливості виступу всього Півдня. Таким чином, на наш погляд, можна говорити про те, що після арешту Пестеля Кам’янська управа взяла на себе функції керівництва Південним товариством.

Джерела та література:

1. **Поджио А. В.** Записки, письма. – Иркутск, 1989.
2. Декабристы. Биографический справочник. – М., 1988. – С. 302.
3. Восстание декабристов. Материалы. – Т. 10. – М., 1953. – С. 140.
4. **Нечкина М. В.** Движение декабристов. – Т. 2. – М., 1955. – С. 205.
5. Восстание декабристов. Материалы. – Т. 12. – М., 1953. – С. 94.
6. Там само. – Т. 10. – С. 214.
7. Там само. – Т. 12. – С. 95.
8. Там само. – Т. 10. – С. 225.
9. Там само. – С. 188.
10. Там само. – Т. 12. – С. 247.
11. **Горбачевский И. И.** Записки. Письма. – М., 1963. – С. 33.